



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

Biehtjes Nils-Biehtara Jånni Pavlus sagadoalli

§ 43.12 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuoha sámiid gaskkas.

Áššegirjjit

- M 615 Fia Kaddik ja Mariann Lörstrand Blind 2023-11-23, dnr 1.1.8-2023-2020
- Stivrabeavdegirji 2023-12-12—13, § 198.2
- Stivrabeavdegirji 2024-09-30—10-01, § 116.2

Fia Kaddik ja Šalggo Juhan Ánta Maaret-Inga Marianne leaba skábmamánu 23. b. ovddidan mošuvnna mas gáibideaba:

ahte Sámediggi bargá aktiivvalaččat sámi álbmoga psyhkalaš buozalmasvuoda eastademiin,

ahte Sámediggi doarju dutkijoavkku Lávvuo ja sin psyhkalaš dearvvasvuoda barggu,

ahte Sámediggi joatká váikkuheamen stáhtalaš eiseválddiid nugo Álbmotdearvvasvuoda eiseváldi, Sosiálastivrra jn vái dat váldet ovddasvástádusa áššis.

Stivra mearridii juovlamánu 12. – 13. b. 2024, , § 198.3

ahte gohčču hálddahusa válbmet mošuvnna vieru mielde, eahpepolitihkalaččat, rievttálaččat ja áššálaččat ja čilget ovddit mearrádusa áššis.

Gáibádusa duogáš

Dál gávdno dutkan ja áigeguovdil raporttat ahte sámiin lea maid psyhkalaš buozalmasvuoha. Dutkanjoavku Lávvuo lea dutkan- ja oahppobiras, mii bargá sámi dearvvasvuoda ja buresveadjin dutkamiin Epidemiologiija ja Globala dearvvasvuoda institušuvnnas Ubmeje Universitehtas. Ásahusa ulbmil lea alla dásat dutkan- ja oahppodoaimmaid bokte dagahit nana dearvvasvuoda ja buorre dili Ruota álgoálbmogiin, sámiin.

Dearvvasvuodapolitihkalaš doaibmaprográmma

Sámedikki dievasčoahkkin lea 2019-11-16—28 dohkkehan Dearvvasvuodapolitihkalaš doaibmaprográmma, mii gieđahallá seammá ášši go guoskevaš mošuvdna, das bohtá earret eará ovdán ahte Sámediggi galgá bargat:

- ovddidit guhkitáiggi álbmotdearvvasvuoda barggu, man vuodđun lea dat golbma dearvvasvuodadimenšuvnna (materiála, sosiála ja mentala/vuoigŋalaš bealit),



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

§ 43.12 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuohta sámiid gaskkas. – joatkka.

- iešsorbmenestadeaddji doaimmat sámiid gaskkas ja sámiide,
- ahte ovddidit sámi dearvvasvuođa dutkama
- ahte ásahit sámi dearvvasvuođa dutkanguovddáša,
- ahte Sámediggi lea mielde relevánta dutkan ja ovddidan forumiin,
- ahte dat gávdnojit oahppovejolašvuođat vuosttas veahkis sihke psyhkalaš ja fysalaš dearvvuodas,
- ahte gávdnojit sámegeilat heahteveahkkedoarjja mas lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta
- ahte máhttu gilvojuvvo psyhkalaš buozalmasvuođa, hbtq, doaibmahehttejumi ja veahkaválddi birra lagaš oktavuodain.

Sámi dearvvasvuođa máhttofierpmádat

Sámediggi lea mielde sámi dearvvasvuođa máhttofierpmádagas (stivrabeavdegirji jelgi 2023-12-12—13, § 205, mearrádus mii guoská ulbmilčilgehusaide) maidda ráđđehus juolluda ruđa 2024. Sámediggi lea mielde Sámi dearvvasvuođa máhttofierpmádagas (stivrabeavdegirji mielde 2023-12-12—13, § 205, mearrádus mii guoská ulbmilčilgehusaide) masa ráđđehus lea juolludan ruđa 2024. Ráđđehusa ulbmil lea juolludit ruđa máhttofierpmádaga doaibmabijuid čađaheapmái 2025:s ja 2026:s.⁹⁰

Doaibmabijut mat máhttofierpmádagas leat:

- Psyhkalaš buozalmasvuohta: Regiovnnat galggašit doarjut ja bargat iešsorbmenestademiin sámiid gaskkat.

Dát ferte dahkkot ovtta sámi siviilaservodagain, gielddain, Sanks:in, bálvalusorganisašuvnnain ja eaktodáhtolaš organisašuvnnain.

Vuoruhuvvon dearvvasvuođasuorggit strategiijas leat: vuodđodearvvašvuođabálvalus, rávispsykiatriija, mánáid- ja nuoraidpsykiatriija, geriatriija, heahtedikšu boaittoeale guovlluin ja eastadeaddji dearvvasvuođabálvalus olbmuide mat leat rašis dilis.

Eará mearrádusat ja oaivilat

Sámedikki dievasčoahkkin lea 2021-02-26, § 9.1 mearridan mošuvnna 536, mas evttohuvvo ahte Sámediggi jođánit álggaha jahkásaš fáddábeivviid, main psyhkalaš buozalmasvuohta, oapmahaš- ja sorjavašvuođa váttisvuođat leat fáddán ja maidda buot sápmelaččat leat bures boahhtin.

⁹⁰ Regeringsbeslut 2024-03-14, S2023/03375 (delvis).

Justerarens sign

PK My Aelo



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

§ 43.12 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuohta sámiid gaskkas. – joatkka.

Čuovvovaččat lea Sámedikki stivra⁹¹ sosiáladepartementii dieđihan ahte dorjot Ubmeje universitehta rahčamuša oažžut našonála bargun sámi dearvvasvuođadutkamis ja oahpus.⁹² Universitehta čállosis namuhuvvo earret eará Sámedikki dearvvasvuođapolitihkalaš doaibmaprogramma, ja ahte Ubmeje universitehta čađahuvvo riikkaidgaskasaš ja nationála alladásat vuodđo- ja erenoamášdutkan mánngga iešguđetge dieđasurggiin ja buot fakultehtain. Universitehtas leat Vardduo – Sámi dutkamiid guovddáš, Sámi dutkan (samiska studier) giellaoahpu ásahasas, ja Arcum – Árkalaš guovddáš.

Universitehtas lea maid mielde The Arctic Five, ovtts njeallje eará árkalaš universitehtain Ruot Norggas ja Suomas. Earret eará lea dán ovttasbarggu ulbmil ovdánahttit árkalaš dutkama ja al oahpu, earret eará sámi áššiin ja dearvvasvuođa ja buorre dilli.

Sámedikki stivra 2024-08-27 – 28, § 103 meannudii ášši; Sámedikki ráđđádallamat Álbmotdearvvasvuođaeiseválddiin metodaevttohusaid birra ráđđehusgohčumi eamiálbmoga sámiid dearvvasvuođa čuovvoleames. Stivrara duodaštusat dán áššis leat earret eará Ubmeje universitehta guorahallanevttohus Álbmotdearvvasvuođaeiseváldái. Universitehta evttohus geardduhit seamma málle (SDSE – sámi dearvvasvuohta seamma eavttuin) maid Ubmeje universitehta dutkit čađahedje 2021:s ovttas Sámedikkiin.

Sámediggi lea okta 26 eiseválddis, mat leamaš mielde ráhkadeamen psyhkalaš dearvvasvuođa iešsorbmenestadeami.⁹³ Nationála strategijja. Strategijja oasseulbmiliid 4 vuolde fáttmasteaddji servodat, boahtá ovdán ulbmilsuorgi sámiide eamiálbmogin:

“Leat mánnga ášši mat váikkuhit sámiid dearvvasvuođa, nugo buot eará olbmuid, muhto álbmog erenoamáš historjá, kultuvra ja servodat váikkuhit sin. Eamiálbmogin lea sámiin vuoigatvuohta oassálastit buot osiin servodat mearrádusproseassain, ja váikkuhit áššiid mat erenoamážit gusk sidjiide. Danin lea dehálaš sihkkarastit ahte sámit ožžot vejolašvuođa váldit ovddasvástádusa iežaset psyhkalaš dearvvasvuođa nannemis ja eastadit iešsorbmemma, muhto maid dáid váikkuhit bargguid mat servodagas dáhppáhuvvojit muđui, ja buktit albmossii áššiid mat gusket sidjiide. Fokus galggašii leat dáid áššiide:

⁹¹ Skrivelse ”Samisk hälsoforskning i Sverige”, dnr 2020-426.

⁹² Čálus sosiáladepartementii, ”Nationellt kunskapscentrum för samisk hälsovetenskaplig forskning och utbildning, Umeå universitet, dnr FS 1.6.6-424-21.

⁹³ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/2c7f774f2d2a4da8be28135b2e032b05/underlag-nationell-strategi-psykisk-halsa.pdf>



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

Paulus Kuoljok ordförande

§ 43.12 M 615- Psykisk ohälsa bland samer

Dokument

- M 615 av Fia Kaddik, Mariann Lörstrand Blind 2023-11-23, dnr 1.1.8-2023-2020
- Styrelseprotokoll 2023-12-12—13, § 198.2
- Styrelseprotokoll 2024-09-30—10-01, § 116.2

Fia Kaddik och Mariann Lörstrand Blind har den 23 november inlämnat en motion där de yrkar:

- att Sametinget aktivt arbetar med frågan om psykisk ohälsa hos den samiska befolkningen,
- att Sametinget stöttar forskargruppen Lávvuo och deras arbetet med psykisk hälsa,
- att Sametinget fortsätter sitt påverkansarbete hos statliga myndigheter som Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen med flera så att de tar sitt ansvar i frågan.

Styrelsen beslutade 12 -13 december 2024, § 198.3

- att uppdra till kansliet att bereda motionen enligt praxis, så som opolitiskt, rättsligt och sakkunnigt samt redovisa tidigare beslut i ärendet.

Skäl för yrkandet

Nu finns det forskning och aktuella rapporter om att det finns psykisk ohälsa ibland samiska befolkningen. Forskargrupp Lávvuo är en forsknings- och utbildningsmiljö fokuserad på samisk hälsa och välbefinnande vid Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa, Umeå Universitet. Miljöns syfte är att genom forsknings- och utbildningsaktiviteter av högsta kvalité bidra till att stärka hälsa och välbefinnande hos det samiska urfolket i Sverige.

Hälsopolitiskt handlingsprogram

Sametingets plenum har 2019-11-16—28 antagit Hälsopolitiskt handlingsprogram där det, med koppling till det aktuella ämnet i motionen, anges att Sametinget bland annat ska verka för:

- ett långsiktigt folkhälsoarbete med basen i de tre hälsodimensionerna (den materiella, sociala och mentala/andliga dimensionen),



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

Paulus Kuoljok ordförande

§ 43.12 M 615- Psykisk ohälsa bland samer

Dokument

- M 615 av Fia Kaddik, Mariann Lörstrand Blind 2023-11-23, dnr 1.1.8-2023-2020
- Styrelseprotokoll 2023-12-12—13, § 198.2
- Styrelseprotokoll 2024-09-30—10-01, § 116.2

Fia Kaddik och Mariann Lörstrand Blind har den 23 november inlämnat en motion där de yrkar:

- att Sametinget aktivt arbetar med frågan om psykisk ohälsa hos den samiska befolkningen,
- att Sametinget stöttar forskargruppen Lávvuo och deras arbetet med psykisk hälsa,
- att Sametinget fortsätter sitt påverkansarbete hos statliga myndigheter som Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen med flera så att de tar sitt ansvar i frågan.

Styrelsen beslutade 12 -13 december 2024, § 198.3

- att uppdra till kansliet att bereda motionen enligt praxis, så som opolitiskt, rättsligt och sakkunnigt samt redovisa tidigare beslut i ärendet.

Skäl för yrkandet

Nu finns det forskning och aktuella rapporter om att det finns psykisk ohälsa ibland samiska befolkningen. Forskargrupp Lávvuo är en forsknings- och utbildningsmiljö fokuserad på samisk hälsa och välbefinnande vid Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa, Umeå Universitet. Miljöns syfte är att genom forsknings- och utbildningsaktiviteter av högsta kvalité bidra till att stärka hälsa och välbefinnande hos det samiska urfolket i Sverige.

Hälsopolitiskt handlingsprogram

Sametingets plenum har 2019-11-16—28 antagit Hälsopolitiskt handlingsprogram där det, med koppling till det aktuella ämnet i motionen, anges att Sametinget bland annat ska verka för:

- ett långsiktigt folkhälsoarbete med basen i de tre hälsodimensionerna (den materiella, sociala och mentala/andliga dimensionen),
- suicidprevention bland och för samer,

PK An Aeb



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

§ 43.2 M 615- Psykisk ohälsa bland samer – *forts.*

- att främja forskning inom samisk hälsa,
- att ett centrum för samisk hälsoforskning inrättas,
- att Sametinget ingår i relevanta forum för forskning och utveckling,
- att det finns tillgång till utbildningsmöjligheter i första hjälpen för både psykisk och fysisk hälsa,
- att det finns tillgång till krishanteringsstöd med samisk språk- och kulturkompetens
- att kunskap sprids om psykisk ohälsa, hbtq, funktionsnedsättning och våld i nära relationer.

Kunskapsnätverket för samisk hälsa

Sametinget ingår även i Kunskapsnätverket för samisk hälsa (enl. styrelseprotokoll 2023-12-12—13, § 205, beslut avs. avsiktsförklaring) som beviljats medel av regeringen för 2024. Regeringen beräknar att avsätta medel för genomförande av kunskapsnätverkets insatser även för 2025 samt 2026.⁹⁵

Bland riktade insatser i kunskapsnätverkets strategi ingår att:

- Psykisk ohälsa: Regionerna bör stödja och driva suicidförebyggande arbete bland samer. Detta behöver ske i samverkan med det samiska civilsamhället, kommunerna, Sanks, brukarorganisationer och ideella organisationer. Prioriterade vårdområden enligt strategin är: primärvård, vuxenpsykiatri, barn- och ungdomspsykiatri, geriatrik, akut omhändertagande i extrem glesbygd, samt förebyggande hälsovård med inriktning på utsatta grupper.

Övriga beslut och ställningstaganden

Sametingets plenum har 2021-02-26, § 9.1 antagit motion 536 som föreslår att Sametinget skyndsamt upprättar årliga temadagar med fokus på psykisk ohälsa, anhörig- och beroendeproblematik och dit alla samer är välkomna.

Vidare har sametingets styrelse⁹⁶ till socialdepartementet meddelat sitt stöd för Umeå universitets strävan att ges ett nationellt uppdrag kring samisk hälsoforskning och utbildning inom samisk hälsa.⁹⁷ I universitetets skrivelse lyfts bland annat Sametingets hälsopolitiska handlingsprogram samt att det vid Umeå

⁹⁵ Regeringsbeslut 2024-03-14, S2023/03375 (delvis).

⁹⁶ Skrivelse "Samisk hälsoforskning i Sverige", dnr 2020-426.

⁹⁷ Skrivelse till Socialdepartementet, "Nationellt kunskapscentrum för samisk hälsovetenskaplig forskning och utbildning, Umeå universitet, dnr FS 1.6.6-424-21.

PK An Pels



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

§ 43.2 M 615- Psykisk ohälsa bland samer – *forts.*

universitet redan bedrivs internationellt och nationellt välrenommerad samisk grund- och spetsforskning inom ett flertal vetenskapsområden och vid alla fakulteter. Inom universitetet finns bland annat Vardduo - Centrum för samisk forskning, Sami dutkan (samiska studier) vid Institutionen för språkstudier, samt Arcum - Arktiskt centrum. Universitetet är också medlem i partnerskapet The Arctic Five tillsammans med fyra ytterligare arktiska universitet i Sverige, Norge och Finland. Partnerskapet har bland annat till syfte att utveckla arktisk forskning och högre utbildning, däribland samiska frågor samt hälsa och välmående.

Sametingets styrelse har 2024-08-27–28, § 103 behandlat ärende om Sametingets konsultation med Folkhälsomyndigheten avseende metodförslag i regeringsuppdrag att följa urfolket samernas hälsa. Styrelsens underlag i ärendet omfattade bland annat utredningsförslag från Umeå universitet till Folkhälsomyndigheten i ärendet. Universitetets förslag bygger på upprepande av samma modell (SHLV – samisk hälsa på lika villkor) som genomfördes 2021, av forskare vid Umeå Universitet i samverkan med Sametinget.

Sametinget har, som en av 26 myndigheter, medverkat i framtagandet av Nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention.⁹⁸ I strategin under delmål 4 Ett inkluderande samhälle med delaktiga invånare, lyfts insatsområde avseende urfolket samerna fram:

”Urfolket samernas psykiska hälsa påverkas av samma faktorer som andra människors, men präglas också av folkets unika historia, kultur och samhälle. Som ett urfolk har samerna rätt att delta i samhälleliga beslutsprocesser på alla nivåer, och till inflytande i frågor som särskilt berör dem. Det är därför viktigt att samer säkras möjlighet att ta ansvar för att stärka sin psykiska hälsa och förebygga suicid, men också att påverka det arbete som utförs i samhället i stort, och belysa frågor som är särskilt relevanta för dem. Fokus för detta område bör vara att:

- utgå från ett samiskt holistiskt synsätt på psykisk hälsa, där samisk kultur och språk ses som grundläggande resurser för att samer ska må bra och kunna leva goda liv. ”
- följa upp samers tillgång till vård- och stödinsatser och säkerställa att insatserna möter behoven; detta är särskilt viktigt eftersom kulturella och kontextuella aspekter påverkar hur vårdmötet upplevs och utfaller.
- se till att vårdpersonal har kompetens att möta behovet av anpassade vård- och stödinsatser, genom utbildning som bygger på kunskap om gruppens psykiska hälsa, faktorer som påverkar den och sätt att stärka hälsan.
- fortsatt regelbunden uppföljning av psykisk hälsa samt suicidalitet bland samer.

⁹⁸ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/2c7f774f2d2a4da8be28135b2e032b05/underlag-nationell-strategi-psykisk-halsa.pdf>



§ 43 Mošuvnnat – joatkka.

§ 43.12 M 615- Psykisk ohälsa bland samer – forts.

I arbetet med den nationella strategin har Umeå universitet, Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa samverkat på uppdrag av Sametinget. Uppföljning av arbetet med den nationella strategin sker under hösten 2024, med Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen som sammankallande.

I övrigt finns anknytning till psykisk hälsa i de rasismuppdrag som flertalet myndigheter har om rasism mot samer, där Sametinget ingår i referensgrupper och i samverkansuppdrag i enlighet med Åtgärdsprogram mot rasism mot samer.⁹⁹

Styrelsen beslutade 30 september – 1 oktober 2024, § 116.2 föreslå Sametinget besluta

att avslå motionen.

Pargrafen justeras omedelbart

Stefan Mikaelsson föreslår att motionerna 599, 602, 606, 612, 614, 615 bordläggs.

Ordföranden ställer proposition för bifall till eller avslag för Stefan Mikaelssons Förslag och finner att Sametinget godtagit Stefan Mikaelssons förslag

Sametinget beslutar

att bordlägga motionerna 599, 602, 606, 612, 614, 615.

⁹⁹ <https://www.regeringen.se/informationmaterial/2022/07/atgardsprogram-mot-rasism-mot-samer/>